

В. Н. Каразина / Е. И. Тарапова // Университеты=Universitates. Наука и просвещение. — 2004. — № 4.

9. Харківський університет (серія статей «Музею історії – 40!»). — 2012. — 11 грудня, 25 грудня; 2013. — 29 січня, 12 лютого, 26 березня.

М. М. Красиков

Музей у місті та місто в музеї: імперативи ХХІ століття (З досвіду роботи Етнографічного музею «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича НТУ «ХПІ»)

Будь-який музей, що є в місті, не тільки акумулює його історію, а й сам є частиною минулого, артефактом, «експонатом» «експозиції» під назвою «місто N», тобто є породженням міста. Утім, історія – це й далеке минуле, і кожна хвилина сьогодення, що насправді **одночасно** належить двом вимірам часу – Сучасності та Минувщині.

Музей відрізняється від сховища чи антикварної лавки саме тим, що він, зберігаючи історичні скарби, о ж и в л ю є їх майстерною композицією й не менш майстерною розповіддю екскурсовода. А ще музей знаходиться в постійному **діалозі з Містом** – його мешканцями (живими й мертвими), його кварталами (старовинними, промисловими, «спальними»), з невловимим, однак відчутним *genius loci* – «генієм місця».

Тому справжній музей (якої спрямованості він би не був) не може залишатися байдужим до міста, якщо не хоче, щоб місто стало байдужим до нього.

Усвідомлюючи ці принципові засади, Етнографічний музей «Слобожанські скарби» ім. Г. Хоткевича, створений нами на початку 1990-х років при кафедрі етики, естетики та історії культури НТУ «ХПІ», поряд із суто етнографічною проблематикою почав займатися більш широкою краєзнавчою роботою, оскільки краєзнавство можна (і треба!) розуміти як **аспект культурної антропології**, як, власне, і сучасну етнологію [див.: 20–27].

Із 2008 р. студенти НТУ «ХПІ» почали систематичну фотота відеофіксацію старих вуличок Харкова. Сьогодні є «досьє» на понад 50 вулиць міста:

1) диск із відеоматеріалом, фотографіями будинків, побудованих до 1940-х років (щонайменше – 3–4 ракурси, щонайбільше – понад 20), історичними відомостями, які вдалося розшукати у відділі українки ХДНБ

ім. В. Г. Короленка та в Інтернеті (з посиланнями на джерела), а також іноді за результатами інтерв'ю з мешканцями будинків;

2) фотоальбом;

3) роздрукований текстовий документ – історична довідка.

Кілька вуличок були обстежені навіть двічі, і в цьому був свій сенс: після проведення «реконструкцій» (а насправді – «реставруйнацій») деякі старі будинки були так «модернізовані», що зовсім втратили свій первинний вигляд і зараз здаються тільки-но збудованими офісами. А на місці кількох будівель, що потрапили у студентський об'єктив, зараз – яма і металевий паркан... (як, наприклад, на вулиці Гоголя навпроти готелю «Чичиков»). Можливо, фотографії цих «покійників» є тільки в нашому архіві.

З вересня 2009 року почалася виставкова діяльність музею. Першою ластівкою стала експозиція «Харківський фотопаралелізм» – проєкт бакалавра Харківського державного університету мистецтв ім. І. П. Котляревського Аліси Василькової і студентів-політехників Антона Миронова та Олексія Кабанця.

Ідея була такою: узяти дореволюційні фотографії Харкова і спробувати зробити знімок із того самого місця, що й сто років тому. Фотографії (старі й нові) розміщувалися одна під одною на планшетах і наочно демонстрували, яким був Харків і яким став. На жаль, в естетичному плані жодна із сучасних паралелей не могла конкурувати зі старовинною. Років 10 тому фотограф Микола Коненко видав невеликим накладом комплект із 16 листівок «Харьков в прошлом и настоящем», зроблений за тим самим принципом, однак студенти про це видання не знали, та й експозиція їх була вдвічі більшою.

Із вересня по грудень 2009 року в ХПІ тривав підтриманий профкомом студентів фотоконкурс студентських робіт «Місто, яке ми втрачаємо». На конкурс було подано 15 проєктів, узяло участь близько 30-ти студентів другого та п'ятого курсів трьох факультетів. Ураховувалися не тільки майстерність фотозйомки, художня якість кадрів, а й уміння учасників конкурсу «розпитати» кинуті напризволяще будівлі – дізнатися про їхню історію за друкованими й усними джерелами. Характерна назва одного з проєктів: «Кто ты, дом №27?»

Дійсно, головна мета акції була досягнута: як автори робіт, так і відвідувачі виставки побачили не мертві руїни, а живу історію, почули німі стогони й крики болю та відчаю колишніх кам'яних красенів.

Виставка демонструвалася в читальній залі кафедри етики, естетики та історії культури НТУ «ХПІ» з 25 грудня 2009 року по 24 грудня 2010 року, два зимові місяці 2011 року перебувала на історичному факультеті ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, а восени 2011 року – в Обласній бібліотеці для дітей.

Місто постало як жива істота, що потребує допомоги й співчуття, суб'єктного, а не об'єктного ставлення до себе, тобто прагне справжнього діалогу.

Саме тому у вересні 2010 року було оголошено перший міський краєзнавчий конкурс студентських фоторобіт «Харківські дворики». Співorganizаторами його разом із музеєм «Слобожанські скарби» виступили: профспілковий комітет студентів НТУ «ХПІ», Східно-регіональний відділ Центру пам'яткознавства НАН України, історичний та філологічний факультети ХНУ імені В. Н. Каразіна, Центр краєзнавства ХНУ імені В. Н. Каразіна, історичний факультет ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, кафедра теорії та історії мистецтв Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Українське товариство охорони пам'яток історії та культури, Харківський науково-методичний центр охорони культурної спадщини. Конкурс відбувся за інформаційної підтримки газет «Главное», «Слобідський край», «Політехнік», Харківської міської галереї ім. С. І. Васильківського, галереї «Маєстро», ХДНБ ім. В. Г. Короленка.

Умовами конкурсу передбачалося не тільки представити художні фото, написати історико-документальну розвідку про життя двору, а й узагальнити свої думки в есе, присвяченому долі старого Харкова й, зокрема, його двориків.

Усього на виставці було представлено 39 проєктів, 31 із яких було виконано студентами ХПІ (переважно 2 та 5 курсів ЕМ, МШ та ЕІМ факультетів).

На відкритті виступили онук архітектора О. М. Бекетова Федір Семенович Рофе-Бекетов, відомий журналіст (головний редактор газети «Главное»), художник і поет, член журі конкурсу Євген Маслов, головний спеціаліст Центру охорони культурної спадщини Володимир Путятин.

Особливо зворушливою була розповідь Федора Семеновича про бекетівські дворики, однак і розповіді переможців про дворики, де пройшло їхнє дитинство, або про те, чому саме *цей* двір вони обрали в якості об'єкта свого художньо-документального дослідження, не залишили нікого байдужими.

Обидві виставки мали певний суспільний розголос: кілька сюжетів про них з'явилося на телебаченні (ОТБ, «Перша столиця», «Фора»), репортаж із відкриття звучав по обласному радіо, а про виставку «Харківські дворики» журналістка Світлана Кублицька розповіла в так званому «президентському випуску» новин на всю Україну; про виставку «Місто, яке ми втрачаємо» писала газета «Харьковские известия». Інформаційні спонсори виставки «Харківські дворики» газети «Слобідський край» та «Главное», які неодноразово вміщували об'яви про конкурс, пізніше подавали інформацію про його результати та відкриття виставок [15–16, 18–19, 31–33, 38, 41, 57].

Виставку «Місто, яке ми втрачаємо» відвідали не тільки політехніки, а й студенти інших ВНЗ, зокрема культурологи ХНУ ім. В. Н. Каразіна, мистецтвознавці Академії дизайну та мистецтв, причому троє з них написали рецензії на виставку (один текст можна подивитися і зараз на сайті [33]).

Протягом 2011 р. пройшло ще два конкурси, у кожному з яких узяло участь понад 60 осіб (усього в цьому проекті на сьогоднішній день нараховується понад 300 учасників). На виставках були представлені не лише фото, а й живопис та графіка. У виставках брали участь не тільки конкурсанти – студенти Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут», Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, Харківського національного педагогічного університету ім. Г. С. Сковороди, Харківської державної академії дизайну та мистецтв, Харківського художнього училища, Харківської національної академії міського господарства, Харківської державної академії культури, — а й учні Художньої школи ім. І. Ю. Рєпіна, знані фотомайстри Володимир Оглоблін, Ігор Лаптев, Ігор Нещерет, професійні художники Олександр Лисенко, Олександр Шило, Роман Агасян, В'ячеслав Шуліка, В'ячеслав Панов, Ілля Лучковський, Марія Безнощенко-Лучковська, Алла та Галина Хміль, Максим Кілочко та ін. До числа співorganizаторів долучилися Харківський музей приватних колекцій, Харківський національний автодорожній університет, Харківський художній музей, Культурний центр «Новий Акрополь», театри «Ланжерон», «P.S.», «19», Центр сучасного мистецтва «Нова сцена», Творчий центр «Апарте», видавництва «Раритети України», «САГА», «АССА», Рекламне агентство «ІРІС».

Роботи, представлені на II та III конкурси, уже побували в Пархомівському художньому музеї, Харківському літературному музеї, Харківському будинку актора, Харківському національному

університеті ім. В. Н. Каразіна, Харківському національному університеті радіоелектроніки, Харківському національному педагогічному університеті ім. Г. С. Сковороди, Народній українській академії, Харківському національному автодорожньому університеті, Харківській національній академії міського господарства, Харківській державній академії дизайну та мистецтв, Харківському національному технічному університеті сільського господарства ім. П. Василенка.

Багато конкурсних проектів потрапило (повністю або частково) на сторінки преси та наукових видань [7–8, 11, 28, 45, 47–51]. Інформація про виставки теж подавалися у ЗМІ. Читачі активно відгукувалися на публікації в інтернеті та в газетах [див., напр.: 1, 43–44].

У межах виставок пройшла низка культурологічних акцій: відзначення 100-річчя від дня народження знаного дослідника історії харківської архітектури Олександра Лейбфрейда [25]; три вечори, присвячені славетній художниці Зінаїді Серебряковій, причому 19 вересня 2011 року, у день пам'яті землячки, на будинку по вул. Червоножовтневій, 25, де мешкала в 1919–1920 рр. художниця, було відкрито меморіальний банер, а вечір пройшов безпосередньо на подвір'ї [24]; у день її народження на запрошення створеного учасниками проекту *Неформального товариства друзів Зінаїди Серебрякової* приїздили з Москви родичі художниці Катерина Лансере та Павло Павлінов; певний резонанс викликала в харків'ян проведена в День міста акція «Старі дворики – старі ігри», де старожили, що прийшли на виставку «Харківські дворики» до Будинку актора, розповідали, у які ігри вони грали на міських подвір'ях 50–70 років тому [21].

Утаємничена краса старого Харкова, ще не знищена до кінця всюдисущим пластиком, гаражами, прибудовами, дивиться на нас зі студентських ватманів та планшетів, живописних та графічних робіт. У цих молодих людей нема туги за минулим, а є **відповідальність** перед майбутнім за збереження **с'ю г о д н і ш н ь о г о** міста, яке ці юнаки та дівчата вже встигли полюбити і не хочуть утратати.

Місія музею – не тільки зберегти пам'ять про місто, а зберегти саме місто. *Естетичне захоплення, історичне пізнання, культурологічна емпатія* – на пробудження саме цих здібностей, які повинні стати імперативами свідомості й поведінки людини XXI ст., спрямована діяльність Етнографічного музею «Слобожанські скарби».

Після краєзнавчої екскурсії по Харкову студент 2 курсу енергомашинобудівного факультету Дмитро Мачуха написав: «Разумеет-

ся, могучая русско-украинская культура не пострадает от нашего беспам'ятства. Пострадають в своем культурном розвитку те, кому достанеться однообразний город без архітектурної спадщини с кучами казино, кафе, ресторанов и ночных клубов и с нищими библиотеками». А його однокурсниця Катерина Алексеева у своєму есе зазначила: «Похоже, что когда власть, наконец, обратит внимание на проблему сохранения исторического прошлого в Харькове, сохранять уже толком будет нечего. Но я все же не перестаю надеяться на то, что Харькову удастся сохранить памятники своего прошлого». Утім, абстрактні сподівання можуть виявитися марними. Молоді до душі дії. Ситуація в місті зі збереженням культурної спадщини надзвичайно критична. Сьогодні, як ніколи, потрібен **Комітет громадського порятунку старого Харкова**. Подібна організація в Києві вже врятувала кілька старовинних будівель. І кому, як не студентам, традиційно соціально активній силі, спробувати протистояти сучасній нахабній «цивілізадниці»?

Література

1. Близнюк Е. Н. Харьков, который мы уже потеряли / Е. Н. Близнюк // Время. — 2011. — 20 мая. — С. 6.
2. Бурыковская Т. Беззащитная красота харьковских дворигов / Т. Бурыковская // Время. — 2011. — 9 июня. — С. 7.
3. Бурыковская Т. В гостях у «Харьковских дворигов» / Т. Бурыковская // Время. — 2012. — 18 янв. — С. 7.
4. Бурыковская Т. Зинаида Серебрякова: след на земле / Т. Бурыковская // Время. — 2011. — 27 дек. — С. 11.
5. Бурыковская Т. Поэты нашего двора / Т. Бурыковская // Время. — 2012. — 15 февр. — С. 4.
6. Бурыковская Т. Харьков, который мы теряем / Т. Бурыковская // Время. — 2011. — 4 февр. — С. 5.
7. Быстрый А. Харьков, который мы теряем / А. Быстрый, Н. Донченко, Н. Сытник // Время. — 2011. — 1 марта. — С. 1, 7.
8. Голота К. История моего двора: улица Дмитриевская, 22 // Время. — 2011. — 4 февр. — С. 5.
9. Гудзь І. Слово про будинок «Слово» / І. Гудзь // Слобідський край. — 2012. — 31 берез. — С. 14.
10. Гудзь І. Що пам'ятають «літературні дворики» Харкова? / І. Гудзь // Слобідський край. — 2012. — 3 берез. — С. 12.

11. Гурская И. «Мы из Харькова!» / И. Гурская, Е. Стельмухова // Время. — 2011. — 2 июня. — С. 4.
12. Добролюбов М. Літературні дворики / М. Добролюбов // Главное. — 2012. — 11 февр. — С. 7.
13. Добролюбов М. Слобожанська Боттічеллі / М. Добролюбов // Главное. — 2011. — 24 сент. — С. 8.
14. Добролюбов М. Обличчя міста / М. Добролюбов // Главное. — 2011. — 21 мая. — С. 8.
15. Добролюбов Н. Таємниці харківських двориків / Н. Добролюбов // Главное. — 2011. — 26 февр. — С. 5.
16. Зиненко Ю. Студенты нашли неизвестный дом семьи Бекетова / Ю. Зиненко // Комсомольская правда в Украине. Харьковский выпуск. — 2011. — 25 янв. — С. 5.
17. Зозуля И. Александр Довженко принимал гостей на Пушкинской / И. Зозуля // Вечерний Харьков. — 2012. — 11 февр. — С. 4.
18. Коган Н. Місто, яке ми втрачаємо / Коган Н. // [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://news.kh.ua/kharkov/17819-fotovystavka-misto-yake-mi-vtrachayemo-otkrylas-v.html>. — Назва з екрана.
19. Коган Н. Харьковские дворики – это устная история Харькова / Коган Н. // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://news.kh.ua/tochkazreniy/23414-xarkovskie-dvoriki-yeto-ustnaya-istoriya-xarkova.html>. — Название с экрана.
20. Красиков М. М. Бутя у культурі як екзистенційна проблема: (пед. аспект) / М. М. Красиков // Современный инженер и выживание человечества : материалы междунар. науч.-техн. конф. — Х., 1996. — С. 10–11.
21. Красиков М. М. Город как памятник Городу: (проблема сохранения “типовой” застройки) = City As A Monument To Itself (Problem of “Typical” Development Preservation) / М. М. Красиков // Городская культура и среда метрополии = City Culture and Environment of Metropolis : тез. междунар. конф., Харьков, 28–30.10.2008. — Х., 2008. — С. 50.
22. Красиков М. М. Краеведение как экзистенциальная проблема / М. М. Красиков // Материалы и тезисы научной конференции, посвященной 30-летию кафедры источниковедения и археологии ХГУ (II Астаховские чтения), 1–2 нояб. 1994 г. — Х., 1994. — С. 121–122.
23. Красиков М. М. Культурний сенс навчального етнографічного музею / М. М. Красиков // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть : матеріали міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК. — Х., 1999. — Ч. 1. — С. 94–98.

24. Красиков М. М. Місто, яке ми втрачаємо / М. М. Красиков // Student's news: офіц. вестник профкома студентів НТУ «ХПІ». — 2009. — 25 сент. (№2). — С. 4–6; www.sn.profkom-khpi.org.
25. Красиков М. М. Семіотика побуту – шлях до розуміння культури (можливості етнографічного музею у вищій школі) / Красиков М. М. // Могилянські читання 2010 року: зб. наук. праць. — К., 2011. — С. 615–618.
26. Красиков М. М. Урбаника как сфера университетской педагогики / М. М. Красиков // Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти: зб. наук. праць. — Х., 2010. — С. 116–124.
27. Красиков М. М. Этнографический музей: от музеефикации быта до сакрализации бытия / М. М. Красиков // Методичні рекомендації Всеукраїнської наради директорів обласних центрів народної творчості 16–18 вересня 2009 р. «Сучасні тенденції культури та державна і регіональна культурна політика». — Х., 2009. — С. 113–116.
28. Леус Т. Дворик Александра Шевченко / Т. Леус, И. Мирошниченко, В. Болтенко // Время. — 2011. — 1 июля. — С. 7.
29. Лигостаева С. Прогулку по літературним дворикам можна совершити на виставке в Харькове / С. Лигостаева // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://www.ukrinform.ua/rus/news/progulku_po_literaturnim_dvorikam_mogno_sovershit_na_vistavke_v_harkove. — Название с экрана.
30. Лисянський М. Український модерн у харківських двориках / М. Лисянський // Слобідський край. — 2012. — 17 січ. — С. 8.
31. Малютина О. Город, который мы не должны потерять! / О. Малютина // Політехнік. — 2010. — 15 берез. (№7–8). — С. 6.
32. Малютина О. Как сохранить наше культурное наследие?: (О краеведческой деятельности этнографического музея «Слобожанські скарби» им. Г. Хоткевича) / О. Малютина // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: матеріали міжнар. наук.-теоретич. конф. студентів і аспірантів. 21–22 квітня 2010 р. — Х., 2010. — С. 17, 23.
33. Маценко Н. Місто, яке ми втрачаємо / Н. Маценко // [Електронний ресурс]. — Режим доступа : <http://www.artcross.com.ua/content/m%D1%96sto-yake-mi-vtracha%D1%94mo>. — Назва з екрана.
34. Михайлов К. Потайные уголки города / К. Михайлов // Главное. — 2012. — 21 янв. — С. 8.
35. Михайлов К. Путешествие «Харьковских двориков» / К. Михайлов // Главное. — 2011. — 2 июля. — С. 5.

36. Михайлов К. Старые дворики – старые игры / К. Михайлов // Главное. — 2011. — 3 сент. — С. 5.
37. Михайлов К. «Харківські дворики» у Пархомівці / К. Михайлов // Слобідський край. — 2011. — 30 черв. — С. 10.
38. Мнішек І. Про харківські дворики – з душею / І. Мнішек // Слобідський край. — 2011. — 21 трав. — С. 15.
39. Можейко І. На терасі в Харкові століття тому / І. Можейко // Слобідський край. — 2011. — 24 верес. — С. 14.
40. Можейко І. Славетного архітектора Олександра Лейбфрейда згадували в день його 100-річчя / І. Можейко // Слобідський край. — 2011. — 8 жовт. — С. 13.
41. Можейко І. Чтобы не потерять / И. Можейко // Харьковские известия. — 2010. — 21 янв. — С. 9.
42. Шостак Н. В городе грядет очередная волна переименований / Н. Шостак // Комсомольская правда в Украине. Харьковский выпуск. — 2011. — 20 сент. — С. 4.
43. Найда Г. Специалисты из Дома специалистов / Г. Найда // Время. — 2011. — 17 марта. — С. 4.
44. Омельченко В. Там жили поэты / В. Омельченко // Время. — 2012. — 28 марта. — С. 7.
45. Пилипенко С. Дворик Серебряковой / С. Пилипенко ; [фото М. Стативко] // Время. — 2011. — 10 нояб.
46. Полякова Ю. Человек и город / Ю. Полякова // Главное. — 2011. — 8 окт. — С. 8.
47. Петренко И. Дворик Дома специалистов / И. Петренко // Время. — 2011. — 11 марта.
48. Попова Н. Прогулка по дворам несбывшихся надежд / Н. Попова, М. Проценко, Е. Ильина // Время. — 2011. — 19 июля. — С. 7.
49. Пухарев В. Проект «Харьковские дворики». Дворик Худпрома / В. Пухарев // Україна і світ: гуманітарно-технічна еліта та соціальний прогрес: тези доп. міжнар. наук.-теорет. конф. студентів і аспірантів (Харків, 4–5 квітня 2012 року): У трьох частинах. Ч. 1. — Х., 2012. — С. 142–145.
50. Семененко О. Дворик, в котором живет солнце / О. Семененко, О. Чумак, Д. Филоненко // Время. — 2011. — 11 авг. — С. 7.
51. Тагиль М. Наш литературный / М. Тагиль // Время. — 2011. — 20 мая. — С. 6.
52. Тергоев Д. Бекетовские дворики / Д. Тергоев, Д. Ушаков // Главное. — 2011. — 26 февр. — С. 5.

53. Чеботов К. Рай для художника / К. Чеботов // Главное. — 2011. — 2 июля. — С. 5.
54. Чистилин В. Благодарность за красоту. Харьковские краеведы установят доску на доме, где жила Зинаида Серебрякова / В. Чистилин // Главное. — 2011. — 4 июня. — С. 5.
55. Фёдоров О. Дворики на Ольминского / О. Фёдоров, С. Ярошенко // Время. — 2011. — 8 дек.
56. Хусточка М. «Харьковские дворики» – из настоящего в будущее / М. Хусточка // [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ruskline.ru/monitoring_smi/2011/06/01/harkovskie_dvoriki_iz_nastoyawego_v_buduwee/. — Название с экрана.
57. Юр'єва І. Відкривачі таємниць харківських двориків / І. Юр'єва // Слобідський край. — 2011. — 25 січ. — С. 10.
58. Яковец Е. Любит музей / Е. Яковец // Харьковские известия. — 2011. — 19 мая.
59. Яшина Т. «Харьковские дворики» / Т. Яшина // Губерния. — 2011. — Июль. — С. 38.

О. П. Хасецький

Формування музейних колекцій Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського

Збирання та систематизація музейних колекцій Миколаївського національного університету (МНУ) імені В. О. Сухомлинського є невід'ємною складовою розвитку навчального закладу, що веде свою історію від заснованого в 1913 р. Миколаївського учительського інституту. У цьому повідомленні поставлено за мету висвітлити основні етапи та особливості формування, структуру та зміст колекцій університетських музеїв і визначити можливі шляхи підвищення їх ролі в розвитку університету.

Перша спроба створення в навчальному закладі музею, який мав науково-педагогічного профіль, була здійснена всередині 20-х років ХХ ст. У 1925 р. штат музею Миколаївського інституту народної освіти склався з трьох працівників. На базі музею проводились екскурсії, лабораторні заняття, читались лекції, працював гурток радіолюбителів. Музей відвідували не лише студенти, а й робітники, червоноармійці, учні місцевих шкіл [1]. Із закінченням «золотого десятиріччя» в розвитку краєзнавства та музейної